

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра фундаментальної і прикладної геології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр ГОЛОВКО

2022 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СТРУКТУРНА ГЕОЛОГІЯ ТА ГЕОКАРТУВАННЯ**

рівень вищої освіти
галузь знань
спеціальність
освітні програми

перший (бакалаврський)

10. Природничі науки

103. Науки про Землю

Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин,
Прикладна гідрогеологія,
Геологія нафти і газу

спеціалізація
вид дисципліни
факультет

обов'язкова
геології, географії, рекреації і туризму

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
«30» серпня 2022 року, протокол № 9

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Смилова Л. І., к. геол.-мінерал. н., доцент кафедри геології

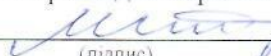
Програму схвалено на засіданні кафедри геології
Протокол від «10» червня 2022 року № 6

Завідувач кафедри геології

_____ (Сергій ГОРЯЙНОВ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм:

Гарант ОПП «Геологія нафти і газу»

_____ (Олександр КЛЕВЦОВ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин»

_____ (Андрій МАТВЄСВ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Прикладна гідрогеологія»

_____ (Аліна КОНОНЕНКО)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
Протокол від «29» серпня 2022 року № 7

Голова науково-методичної комісії
факультету геології, географії, рекреації і туризму

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Структурна геологія та геокартування» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 103 «Науки про Землю», освітньо-професійних програм «Геологічна зйомка, пошуки та розвідка корисних копалин», «Геологія нафти і газу», «Прикладна гідрогеологія»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1 Мета - сформувані у студентів представлення про основні елементи геологічних структур та освоїти основні методи їх вивчення.

Геологічне картування є прикладною дисципліною, яка значною мірою базується на структурній геології. Геокартування направлене на виявлення, вивчення та фіксування на геологічних картах та розрізах структурних форм, розвинутих на ділянках, які вивчаються. Тому успішне виявлення родовищ корисних копалин та подальше розширення мінерально-сировинної бази нашої країни залежить від геологічної вивченості її території. Геологічне картування дає змогу вирішувати й інші практичні питання регіональної геології, геотектоніки, інженерної геології, геоморфології.

1.2 Завдання: У процесі вивчення даної дисципліни студент має 1) одержати представлення про основні елементи геологічних структур, які дозволять йому вільно читати геологічну карту; 2) освоїти різні методи вимірів та розрахунків елементів залягання та потужності верств, побудови структурних карт, геологічних розрізів, блок-діаграм; 3) освоїти основні елементи методики та техніки геологічного картування; 4) одержати навички геологічного дешифрування.

1.3 Загальна кількість кредитів – 7

1.4 Загальна кількість годин – 210

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	1,2-й
Семестр	
3-й, 4-й	2,3,4-й
Лекції	
56 год.	16 год.
Практичні заняття	
56 год.	16 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота, у тому числі	
98 год.	178 год.
Індивідуальні завдання	

1.6 Заплановані результати навчання:

Сформовані компетентності:

ЗК3 – здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ФК5 – здатність аналізувати склад і будову літосфери та земної кори на різних просторово-часових масштабах.

ФК10 – здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові геологічні об'єкти у земній корі, їх властивості та притаманні їм процеси.

ФК11 – сучасні уявлення про різноманітність та принципи організації геологічних об'єктів.

ФК15 – здатність оцінювати перспективи пошуково-розвідувальних робіт на нафти і газ

Програмні результати навчання

ПР1 – збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області наук про Землю – за заданою темою в області геології, у тому числі нафтогазової геології.

ПР4 – використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в області геології та нафтогазової геології.

ПР8 – обґрунтовувати вибір та використовувати польові та лабораторні методи для аналізу мінералів, гірських порід, геологічних об'єктів.

ПР10 – аналізувати склад і будову земної кори на різних просторово-часових масштабах.

Студенти повинні вміти: - оцінювати та описувати верстуватість, типи залягання осадових товщ, неузгоджень; аналізувати неузгодження;

- заміряти елементи залягання верстви гірським компасом, визначати елементи залягання верстви за непрямыми даними, будувати вихід верстви на поверхню, будувати структурну карту, будувати діаграми тріщинуватості та аналізувати за ним тектонічні обстановки, будувати розрізи моноклінальних та складчастих товщ, визначати амплітуди та відходи розривних порушень, оцінювати вік розривних порушень, уміти описувати соляні штоки;

- описувати вулканічні апарати, ефузивні фації, відрізняти континентальні та підводні продукти вулканізму, класифікувати інтрузивні тіла, використовувати смугастість та лінійність магматичних порід для визначення умов їх утворення, оцінювати глибинні розломи..;

- обрати вид геологічної зйомки у різних умовах, намітити роботи на різні етапи геологічної зйомки, вести польову документацію геолога;

- обрати необхідні види дистанційних матеріалів при проведенні різних видів робіт, дешифрувати аерофотознімки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Вступ

1.1. Структурна геологія як розділ геотектоніки. Її головні завдання. Методи структурної геології: загальнонаукові, морфологічні, генетичні. Місце структурної геології серед інших наук про Землю. Використання в структурній геології досягнень геофізики, літології, морської геології, палеонтології, стратиграфії. Геологічне картування як основний метод вивчення надр.

1.2. Історія становлення структурної геології та геологічного картування. Початок гірської справи. Перші геологічні карти і принципи їх складання. Значення біостратиграфічних робіт В. Сміта та Ж. Кюв'є. Перші російські геологічні карти. Геологічна зйомка на території України.

1.3. Геологічні карти. Призначення геологічної зйомки та її завдання. Типи та види геологічних карт. Легенда геологічної карти, геологічний розріз, стратиграфічна колонка. Документи, які регламентують зміст, проведення та оформлення геологічних зйомок різного масштабу. Знайомство з геологічними картами різного масштабу та призначення. Компонування карт, розміщення легенди, стратиграфічної колонки, розрізів. Пояснювальна записка, її зміст та обсяг. Складання легенди геологічної карти. Легенда складається для великомасштабних карт минулих років видання, для чого використовуються дані з стратиграфічної колонки та умовних позначень.

1.4. Аерометоди у геологічних дослідженнях. Групи аерометодів: візуальні, аерофотографічні, фотоелектронні. Види аерозйомок. Види фотоматеріалів. Властивості аерофотознімків: головна точка, спотворення зображення, масштаб зйомки. Ступінь дешифрованості аерофотознімків та фактори, які її зумовлюють. Дешифрувальні ознаки: прямі та побічні. Наближене визначення перевищення за аерофотознімками.

Розділ 1. Верства та геологічні границі

Форми залягання тіл гірських порід

Тема 1. Верства, верстуватість, підшва та покрівля верстви, істинна та видима потужність. Форми верстуватості: паралельна, коса, хвиляста, лінзоподібна. Генетичні типи верстуватості: седиментаційна, градаційна, коса, турбідітна та інші. Будова поверхонь наверстування. Типи залягання осадових товщ: трансгресивний, регресивний і міграційний.

Тема 2. Неузгодження. Геологічні границі та їх типи: седиментаційні, денудаційні, ко-

нтактово-діапірові, контактово-магматичні, контактово-седиментаційні, диз'юнктивні. Класифікація неузгоджень за різними ознаками. Будова поверхонь неузгодження. Критерії встановлення стратиграфічних неузгоджень. Поняття про структурні поверхи (яруси). Аналіз неузгоджень. Виділяються кутові та паралельні неузгодження, оцінюється вік перерви в осадконакопиченні, ранг неузгодження та значення кута та азимуту неузгодження. **Основні поняття:** верства, підшва верстви, покрівля верстви, форми верстуватості, поверхня наверстування, неузгодження, геологічні границі, структурні поверхи. **Студенти повинні вміти:** оцінювати та описувати верстуватість, типи залягання осадових товщ, неузгоджень; аналізувати неузгодження.

Тема 3. Горизонтальне та похиле залягання. Ознаки горизонтального залягання на місцевості та геологічних картах. Потужність верстви при горизонтальному заляганні. Похиле залягання. Елементи залягання; гірський компас. Вимірювання елементів залягання за побічними ознаками. Монокліналі та моноклізи. Заходи картування комплексів, які залягають горизонтально та моноклінально. Визначення істинних елементів залягання за непрямыми даними: 1) за даними буріння; 2) за двома нахилами, які видно. Побудова виходу верстви на поверхню при похилому заляганні. Побудова геологічного розрізу моноклінальних товщ.

Тема 4. Основні представлення про деформацію гірських порід. Види деформацій та напружений стан. Види напружень: нормальне та тангенціальне. Пружна та пластична деформація, руйнування. Вплив умов деформації на межу міцності.

Тема 5. Складчасті форми залягання. Елементи складок. Морфологічна та генетична класифікації складок. Параметри складок: довжина, ширина, висота і амплітуда. Флексури. Ендогенна та екзогенна складчастість. Сполучення складчастих форм. Методика картування в умовах поширення складчастих форм. Побудова структурної карти традиційним способом та з допомогою програми «Зштегб». Побудова геологічного розрізу складчастих товщ.

Тема 6. Розривні порушення без зміщення. Умови проявлення розривних порушень. Тектонічна тріщинуватість, значення її вивчення. Морфологічні та генетичні типи тріщин. Кліваж. Системи тріщин. Польове вивчення тріщинуватості, діаграми тріщинуватості. За даними вимірювань тріщинуватості, які одержані під час проходження учбової практики, будуються кругові діаграми та рози-діаграми тріщинуватості.

Тема 7. Розривні порушення зі зміщенням. Зміщувач, його будова. Морфогенетична класифікація розривів: скиди, підкиди, здвиги, надвиги, роздвиги. Системи скидів та підкидів: грабени і горсти. Визначення віку розривних порушень.

Тема 8. Ін'єктивна тектоніка. Морфологія соляних структурних форм та механізми утворення соляних куполів. Глиняна тектоніка.

Основні поняття: монокліналь, монокліза, потужність верстви, елементи залягання, пружна та пластична деформація, руйнування, складка, елементи складки: осьова поверхня, осьова лінія, шарнір, гребнева поверхня, тріщинуватість, кліваж, скиди, підкиди, здвиги, надвиги, роздвиги, грабени, горсти, соляні купола, галокінез, глиняна тектоніка, діапір.

Студенти повинні вміти: заміряти елементи залягання верстви гірським компасом, визначати елементи залягання верстви за непрямыми даними, будувати вихід верстви на поверхню, будувати структурну карту, будувати діаграми тріщинуватості та аналізувати за ним тектонічні обстановки, будувати розрізи моноклінальних та складчастих товщ, визначати амплітуди та відходи розривних порушень, оцінювати вік розривних порушень, уміти описувати соляні штоки.

Розділ 2. Структурні форми геологічних утворень

Тема 1. Структурні форми ефузивних утворень. Будова вулканічних апаратів, форми залягання вулканогенних тіл. Фації ефузивних утворень. Вулканічні потоки і покрови, їх типи та внутрішня будова. Особливості та ознаки підводний та наземних вулканогенних утворень.

Тема 2. Структурні форми інтрузивних утворень. Форми інтрузивних тіл. Інтрузивний контакт: ендо- і екзоконтактова зональність. Визначення складу та віку інтрузій. Диференціація та асиміляція. Прототектоніка рідкої та твердої фаз. Інтрузивні масиви, їх польове вивчення та особливості картування.

Тема 3. Структурні форми метаморфічних комплексів. Регіональний та локальний метаморфізм, поняття про фації метаморфізму. Текстури метаморфічних порід: сланцюватість, метаморфічна смугастість, лінійність. Реконструкція первинного складу метаморфічних порід. Ультраметаморфізм, мігматити. Основні методи картування метаморфічних комплексів.

Тема 4. Кільцеві структури. Генетичні типи кільцевих структур. Глибинні розломи.

Тема 5. Головні риси будови тектоносфери. Земна кора та її будова. Літосфера і астеносфера. Основні положення тектоніки літосферних плит.

Основні поняття: ефузивні породи, вулканічний апарат, ефузивні фації. вулканічні потоки та покрови, батоліт, шток, лополіт, локоліт, дайка, сил, диференціація та асиміляція при інтрузивній діяльності, протектоніка, лінійність, смугастість, фації метаморфізму, ультраметаморфізм, мігматити, кільцеві структури, літосфера та астеносфера, складчасті пояси, області, системи, геотектонічні цикли, рифтогенез.

Студенти повинні вміти: описувати вулканічні апарати, ефузивні фації, відрізнити континентальні та підводні продукти вулканізму, класифікувати інтрузивні тіла, використовувати смугастість та лінійність магматичних порід для визначення умов їх утворення, оцінювати глибинні розломи..

Розділ 3. Будова платформ та структурні форми складчастих поясів.

Тема 1. Будова платформ. Фундамент та чохол, щити та плити платформ. Авлакогені, синеклізи, антеклізи, перикратонні прогини. Древні та молоді платформи.

Тема 2. Структурні форми складчастих поясів, областей, систем. Складчасті системи, їх повздовжня та поперечна зональність. Синклінорії та антиклінорії. Крайові прогини, вулканічні пояси. Геотектонічні цикли.

Тема 3. Континентальні рифти. Механізм континентального рифтогенезу та його стадії.

Тема 4. Загальні принципи геологічного картування. Види геологічних зйомок та їх особливості. Методи геологічної зйомки. Загальні та спеціальні пошуки.

Тема 5. Організація робіт з геологічного картування, етапність проведення геолого-зйомочних робіт. Підготовчий, польовий та камеральний періоди. Польова партія. Маршрутні спостереження, польова документація. Комплексність польових геологічних досліджень. Склад та умови проведення геолого-зйомочних робіт масштабу 1:50 000. Вміст звіту про геологічну зйомку масштабу 1:50 000 та склад обов'язкових і спеціальних карт.

Основні поняття: геологічна зйомка, стадії геологічної зйомки, польовий період, геологічна партія, камеральні роботи, групова геологічна зйомка, аерофотокартування.

Студенти повинні вміти: обрати вид геологічної зйомки у різних умовах, намітити роботи на різні етапи геологічної зйомки, вести польову документацію геолога.

Розділ 4 Дистанційне зондування

Тема 1. Фізичні основи дистанційного зондування. Методи зйомки: фотографічні, телевізійні, сканерні, радіолокаційні. Загальна та спеціальна обробка знімків: фотографічні способи, електронна обробка, статистичне виявлення лінеаментів. Робота з стереоскопом, отримання стереоефекту. Дешифрування окремих об'єктів.

Тема 2. Космічне дистанційне зондування. Особливості космічних матеріалів, багатозональні, теплові, радіолокаційні знімки.

Тема 3. Комплексне використання матеріалів дистанційного зондування. **Основні поняття:** сканерні, радіолокаційні зйомки, лінеаменти, стереоефект, космічні знімки, дешифрувальні ознаки..

Студенти повинні вміти: обрати необхідні види дистанційних матеріалів при проведенні

різних видів робіт, дешифрувати аерофотознімкі.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	ер	л		п	лаб	інд	с р	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Вступ	6	4				2	4	1	1			2
Розділ 1												
Тема 1.	8	2	2			4	8	1				7
Тема 2.	10	2	2			6	10		1			9
Тема 3	10	2	4			4	10		1			9
Тема 4	10	2	4			4	10	1				9
Тема 5	10	4	4			2	8		1			7
Тема 6	8	2	2			4	8	1				7
Тема 7	8	2	2			4	8	1				7
Тема 8	8	2	2			4	8		1			7
Разом за розділом 1	72	18	22			32	70	4	4			62
Розділ 2												
Тема 1	8	2	2			4	8	1	1			6
Тема 2	8	2	2			4	8	1	1			6
Тема 3	8	2	2			4	8		1			7
Тема 4	8	2	2			4	8	1	1			6
Тема 5	6	2	2			2	6	1				5
Разом за розділом 2	38	10	10			18	38	4	4			30
Розділ 3												
Тема 1	14	4	2			8	14	1				13
Тема 2	14	2	4			8	14		1			13
Тема 3	16	4	4			8	16	1	1			14
Тема 4	14	4	4			6	14	1	1			12
Тема 5	14	4	4			6	14	1	1			12
Разом за розділом 3	72	18	18			36	72	4	4			64
Розділ 4												
Тема 1	6	2	2			2	6	1	1			4
Тема 2	8	2	2			4	8	1	1			6
Тема 3	8	2	2			4	8	1	1			6
Разом за розділом 4	22	6	6			10	22	3	3			16
Усього годин	210	56	56			98	210	16	16			178

4. Теми практичних занять

№ п.п.	Назва теми	Кількість годин
1 семестр		
1.	Складання легенди геологічної карти.	2
2.	Верства. Горизонтальне залягання.	2/1
3..	Наклонне залягання. Визначення істинних елементів залягання верстви за непрямыми даними: 1). за даними буріння; 2) за двома нахилами, які видно.	2/1
4.	Істинна потужність верстви. Види потужностей. Визначення істинної потужності верстви по тим або іншим вихідним даним.	2/1
5.	Побудова виходу верстви на поверхню при похилому заляганні.	2
6.	Побудова геологічного розрізу моноклінальних товщ.	2/1
7.	Аналіз неузгоджень. Поняття про структурні етажи та структурні поетажи.	2
8.	Контрольна робота	2/1
9.	Побудова структурної карти методом трикутників та методом сходження.	2
10.	Побудова геологічного розрізу складчастих товщ.	2/1
11.	Аналіз складчастих форм.	2
12.	Побудування колових діаграм тріщинуватості.	2/1
13.	Визначення параметрів розривних порушень.	2
14.	Контрольна робота	2/1
15.	Аналіз ефузивних структур.	2
16.	Аналіз інтрузивних структур.	2/1
17.	Аналіз метаморфічних форм.	2
2 семестр		
1.	Завдання на курсову роботу. Побудова палеогеографічної та епейрогенічної кривих.	4/1
2.	Принципи побудови тектонічних кар.	4/1
3.	Побудова блок-діаграм.	4/1
4.	Контрольна робота	2/1
5.	Структурно-формаційна шкала.	4/1
6.	Текстова частина курсової роботи.	2/1
7.	Робота з стереоскопом, отримання стереоефекту.	2/1
8.	Дешифрування аерознімків.	2
Разом		56/16

5. Самостійна робота

№ п.п.	Назва теми	Кількість годин
1 семестр		
1.	Визначення істинних елементів залягання за непрямыми даними: за даними буріння та за двома нахилами, які видно.	2/15

2.	Види потужностей. Визначення істинної потужності верстви.	2/15
3.	Побудова виходу верстви на поверхню при похилому заляганні.	4/15
4.	Визначення істинних елементів залягання верств на схематичної геологічної карти по пластовим трикутникам.	4/15
5.	Побудова геологічного розрізу складчастих товщ.	4/15
6.	Побудова колових діаграм тріщинуватості.	4/15
7.	Побудова структурної карти.	4/14
2 семестр		
Курсова робота		
1.	Побудова орогідрографічної карти.	10/10
2.	Побудова графіків геологічного розвитку району.	5/8
3.	Побудова блок-діаграми	10/10
4.	Побудова структурно-формаційної шкали	5/8
5.	Побудова тектонічної карти	10/10
6.	Легенда тектонічної карти	2/10
7.	Текстова частина курсової роботи	30/16
8.	Оформлення курсової роботи	2/2
Разом		98/178

6. Індивідуальні завдання – не передбачені

Курсова робота. Студент отримує навчальну карту разом з додатковими матеріалами (стратиграфічною колонкою, геологічним розрізом – іноді з розрізами свердловин, та з умовними позначками) і «Методичні вказівки до виконання курсової роботи зі структурної геології та геокартування». При вивченні особливості геологічної будови району карти студент виконує графічні додатки:

1. Орогідрографічна карта.
2. Тектонічна карта-схема.
3. Блок – діаграма.
4. Структурна – формаційна колонка.
5. Графіки геологічного розвитку району: седиментаційна діаграма, палеогеографічна та епейрогенічна криві.

Текстова частина включає розділи:

Вступ.

Фізико – географічний нарис.

Стратиграфія.

Інрузивні та метаморфічні утворення.

Тектоніка.

Історія геологічного розвитку.

Корисні копалини.

Заключення.

Список літератури.

Курсова робота публічно захищається студентом і оцінюється диференційним заліком.

Аналіз геологічного матеріалу, його осмислення та опис в визначеному порядку вимагає від студента часу, зусиль, роботи з літературою та є однією з найважливіших форм навчальних досліджень студента і займає важливе місце у системі фахової підготовки геологів різних спеціальностей.

7. Методи навчання

Теоретичний матеріал викладається у вигляді лекцій з застосуванням мультимедійних пристроїв для показу фотоматеріалів, що ілюструють відповідну тему. Практичні та лабораторні заняття проводяться з застосуванням навчальної колекції мінералів, гірських порід, комплектів геологічних карт та з обов'язковим відвідуванням „Музею природи ХНУ ім. В.Н. Каразіна” залів „мінерали”, „гірські породи”, „геологічні процеси”.

8. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється за допомогою модульних контрольних робіт, що проводяться під час лекційних занять та самостійного визначення мінералів та гірських порід під час практичних та лабораторних занять. За цими результатами наприкінці 1-го семестру виставляється залік. Наприкінці другого семестру у весінню сесію проводиться підсумкова контрольна робота по всьому курсу. За результатами поточних модульних контрольних із коефіцієнтом 0,4 та результатом підсумкової контрольної роботи з коефіцієнтом 0,6 виставляється екзаменаційна оцінка.

9. Схема нарахування балів

Залік

Поточне тестування			Сума
Розділ 1	Розділ 2	Розділ 1. Лабораторні	
40	40	20	100

Екзамен

Поточне тестування та самостійна робота				Підсумковий семестровий контроль (екзамен)	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3	Лаб. Раб.		
10	15	10	5	60	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку

протягом семестру		
90 – 100	відмінно	зараховано
80-89	добре	
70-79		
60-69	задовільно	
50-59		
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

основна:

Васильєв О.М. Лабораторні роботи з структурної геології, геокартування та дистанційних методів: Навчальний посібник. - Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2003. - 57 с.

додаткова:

- Структурна геологія та геологічне картування: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Р. М. Смішко, В. Г. Пашенко. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — 254 с.
- Стратиграфічний кодекс України. - Київ, 1997. - 40 с.